

УДК 394.2(477.7)(=512.165+135.2+163.2)

ДО ПИТАННЯ ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ ЕТНОКОНТАКТНОЇ ЗОНИ

За результатами досліджень традиційної культури населення порубіжжя України, Молдови і Румунії запропоновані доповнення до визначення структури і змісту етноконтактної зони Південно-західної частини Степової України.

Ключові слова: порубіжжя, етноконтактна зона, Великий кордон, Степова Україна.

У сучасній українській етнології не послаблюється увага до теми визначення етноконтактних зон і етнічних процесів, які в них відбуваються, а різні методологічні підходи у вивченні цих проблем засвідчують незавершеність і перспективність досліджень. В історіографії тема не нова і особливо актуальна вона для Степу, як важливої складової Великого кордону – межі Західної і Східної цивілізації. Тема потребує подальшого студіювання, насамперед таких питань, як структура і зміст етноконтактної зони.

В одній із публікацій Ярослав Дашкевич звернув увагу на існуючі деякі лакуни у дослідженнях етнокультури населення Великого кордону, можливості їх заповнення. Він розглядає динаміку політичного чинника і його роль у взаєминах носіїв культури слов'ян і тюрків, створені відповідної етнічної ситуації, відстоює тезу, що етнічні кордони в Степу не були непрохідною перешкодою і слов'янський компонент глибоко проникав в тюркське етнокультурне середовище, як і тюрки сягали теренів навіть Прибалтики [1, с. 451]. Така ж картина спостерігається в етнолінгвістичному середовищі. Етнолінгвістичні кордони існували, але постійно розмивались як слов'янами, так і тюрками зокрема [1, с. 453]. Не існувало чіткого розмежування між соціально-економічними моделями. В Степу співіснували кочова і осіла форми побуту і господарювання [1, с. 454]. Етнографічні контамінації простежуються в сферах матеріальної і духовної культури [1, с.456-458].

Черговою актуалізацією питання про Великий кордон в Україні як етнічний бар'єр чи етноконтактну зону [1, с. 448-458] Я. Дашкевич вкотре підкреслює її дискусійність в історико-етнографічній літературі [1, с. 448], вказує на причини незадовільного стану вивчення проблеми, однією з яких є недостатній для цього рівень знань фактографії етнічного і історико-етнокультурного минулого [1, с. 448], але цілком слушно стверджує, що Степ не був санітарним бар'єром між Сходом і Заходом, насправді являв собою зону етнічних контактів, етнокультурного обміну, а кордони не тільки роз'єднували, але й з'єднували народи [1, с. 458]. Тобто, Великий кордон не тільки фронтір цивілізацій і варварства, це ще й етноконтактна зона активної взаємодії різних культур. Однак питання структури і змісту етноконтактної зони залишається на порядку денному.

Етнологічні дослідження останніх десятиліть зокрема в районах південно-західного Степу доводять, що структура етноконтактної зони (утворення з взаємопов'язаних між собою частин: прикордонних територій; районів компактного розселення етнічних груп; районів зі змішаним складом населення) і її зміст (етнічний склад населення та моделі міжетнічних/міжкультурних комунікацій) визначались особливостями контексту кожної історичної епохи, залежно від яких змінювалася етнокультурна ситуація в цілому. Так, в середньовіччі визначальними для Степу були слов'яно-тюркські взаємини. З XIX ст. етноконтактна зона має інші структуру і зміст. Корінним чином змінився етнічний склад населення. Степ залишили ногайці, турки (сільське землеробсько-скотарське населення і мешканці міст). Суттєво збільшилась чисельність молдован, українців. Із-за Дунаю з Балкан, Західної Європи та регіонів Росії переселились албанці, болгары, гагаузи, росіяни, старовіри, німці інші. Тюркський компонент втратив роль домінуючого чинника у взаєминах, поступившись східнороманському. Суттєво зросла роль носіїв слов'янських культур, які, адаптувавшись в середині – другій половині XIX ст., сформували новий етнографічний ландшафт, який і став підґрунтям для визначення окремого історико-етнографічного утворення у вигляді історико-етнографічної області [4, с. 130,132] під назвою «Південь України» чи «Степова Україна» (у скорочено-

му варіанті «Степ»), чи регіону (Центрально-східний (Південно-східний) [3, с. 59].

Сьогодні Степ це етноконтактна зона, місцевість, заселена носіями двох і більше культур. Йдеться про наявність представників не конкретної етносоціальної спільноти, чи окремих представників тієї чи іншої національності, а про утворення у вигляді етнічних чи етнографічних груп з притаманними їм мовними та етнографічними особливостями, традиційними і синкретичними регіональними та локальними культурно-побутовими комплексами. Структура Степу, як історико-етнографічної області, відрізняється від інших, наприклад сусіднього Поділля, яке за визначенням А.Пономарьова складається з ядра і периферії як перехідної зони, в якій формуються синтезовані варіанти двох і більше культур [5, с. 7-8]. Якщо на території Поділля виокремлюється ядро – найбільш типовий для регіону пласт культури і периферійна зона – вкраплення елементів суміжних культур, то, наприклад, у Буджаку виокремлюється ядро складно, принаймні на основі джерельної бази, яку ми маємо на сьогодні [2, с. 34].

У нашому контексті структуру Степу також можна розглядати як утворення з двох частин – центру і периферії. Центр займає більшу частину області, а периферією є смуга безпосереднього контакту з іншим етносом і його етнічною територією (наприклад Молдова, Румунія). Специфіка Степу в тому, що кожна його структурна складова, як центральна частина, так і периферія, є етноконтактними зонами, втім, не однакового змістовного наповнення. Так, наприклад, на теренах центральної частини від Дунаю до Південного Бугу компактними групами проживають поряд українці, етнічні та етноконфесійні групи болгар, гагаузів, молдован, старовірів, росіян, а на периферії (Подністров'я, Нижнє Подунав'я) відбуваються контакти з східнороманським населенням.

Отже, за типологічними характеристиками маємо: смугу безпосереднього контакту етносів (українсько-східнороманську); ареали взаємодії носіїв двох і більше культур (етнічні групи) в центральній частині; особливими осередками взаємодії культур є міста.

У кожній з названих структурних складових різний стан традиційної культури. Її наповнення – наслідки впливу різноманітних чинників, які у кожній виділеній нами частині різні. Тому в одних групах чи навіть поселеннях зберігся майже повний набір сегментів етнокультури, в інших їх значно менше. Але вони є достатніми для розуміння етнографічного змісту кожної частини, вивчення якого навіть на рівні картографічної фіксації ще далеко від остаточного завершення, тим більш, що різні механізми і моделі міжкультурних комунікацій потребують застосування відповідних методологічних підходів і методів. У деяких районах Південно-Східного Поділля (Кодимщина), Нижнього Подунав'я здійснено маркування центральної частини і периферії, простежено глибину проникнення інокультурних елементів в етноконтактну зону. Причому йдеться не про окремі одиночні прояви, а про їхню присутність як комплексу, відображеного в мікротопонімах і мікрогідронімах, календарній і сімейній обрядовості, номенклатурі назв господарства і побуту, обрядово-звичаєвій практиці, що значно розширило можливості вивчення процесу формування та динаміку розвитку варіативних комплексів традиційної культури в етноконтактній зоні.

Кушнір Вячеслав

К ВОПРОСУ СОДЕРЖАНИЯ И СТРУКТУРЫ ЭТНОКОНТАКТНОЙ ЗОНЫ

По результатам исследований традиционной культуры населения пограничья Украины, Молдовы и Румынии предложены дополнения к определению структуры и содержания этноконтактной зоны Юго-западной части Степной Украины.

Ключевые слова: пограничье, этноконтактная зона, Большая граница, Степная Украина.

TO QUESTION OF MAINTENANCE AND STRUCTURE OF BORDER ZONE

On the base of researches of traditional culture of population of Ukraine – Moldova – Romania transborder region some addings to determination of structure and content of ethno-contact zone of South-Western part of Steppe Ukraine are proposed in this article

Keywords: transborder zone of ethnic contacts, Large border, Steppe Ukraine.

Список використаної літератури та джерел

1. Дашкевич Ярослав. Большая граница Украины (этнический барьер или этноконтактная зона) // Майстерня історика. – Львів, 2011. С. 451.
2. Кушнір В. Г. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я. (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). – Одеса, 2012.
3. Павлюк С. П., Горинь Г. Й., Кирчів Р. Ф. Українське народознавство.-Львів, 1994.
4. Пономарьов А. П. Українська етнографія. Курс лекцій.- К., 1994.
5. Пономарьов А. П. До проблеми регіональних історико-етнографічних досліджень // Поділля. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1994.

Маховська Світлана

УДК 392.51(477.61)(478)

УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКІ ПАРАЛЕЛІ У ВЕСІЛЬНОМУ ОБРЯДІ: РЕФЛЕКСІЇ ІНФОРМАТОРА

У статті здійснено спробу проаналізувати рефлексії інформатора щодо українсько-молдавських паралелей у весільному обряді, що виникли внаслідок включеного спостереження за весіллям у с. Карагаш Слободзейського р-ну Республіки Молдови та в